

Placemaking – a közkönyvtári terek kialakításának elvi és gyakorlati kérdései

KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes

A placemaking¹ urbanisztikai, építészeti fogalom. Segítségével a helyi közösség által formált, vonzó közösségi élettereket hozhatunk létre a városban, mégpedig a közterületek élő közösségi térré alakítása, a terek közösségi funkciókkal, tartalmas programokkal való megtöltése, illetve újfajta hasznosítási lehetőségeinek kitalálása révén. Írásomban azzal foglalkozom, hogyan tudnak a közkönyvtárak közösségi helyé válni a placemaking elveinek, eszközeinek alkalmazásával.²

Bevezetés

A 2000-es évek legjelentősebb városfejlesztései számos esetben új közkönyvtár megépítését is eredményezték (pl. Bécs, 2003; Seattle, 2004; Amszterdam, 2007; Turku, 2007; Stuttgart, 2011; Birmingham, 2013; Aarhus, 2015). A könyvtár-építések előkészítésére, tervezésére kiírt nagy nemzetközi pályázatok keretében világhírű építészek és tervezőirodák szálltak ringbe, aminek eredményeképpen számos ikonikus könyvtárárpület nőtt ki a földből, meghatározva a település vagy településrész arculatát, hangulatát, kulturális, gazdasági és társadalmi értékét. A könyvtárépítési láz mögött *Maija Berndtson* (2010) szerint az áll, hogy a nagyvárosok között zajló globális versenyben új megközelítésekre, új ötletre van szükség, amelyektől egy város több, szebb, kulturálisan és gazdaságilag is jobb tud lenni versenytársainál. A kép, amire minden 21. századi város törekszik, egy modern, vibráló, vonzó, nyitott, élő és élhető, multifunkcionális település képe. E sokrétű célrendszer eléréséhez napjaink közkönyvtárai jelentős mértékben hozzá tudnak járulni, a helyi fejlesztések katalizátoraiként ki tudják tágítani a település társadalmi funkcióit, közösségi tereit. A mindenki számára nyitott és hozzáférhető közkönyvtár sok – főként kisebb, hátrányos helyzetben lévő – településen egyike az utolsó, még megmaradt közösségi helyeknek. A könyvtáraknak a szolgált

közösség életében betöltött multifunkcionalitását és új szerepét jól szolgálhatják a placemaking elvei, megközelítései és eszközei. Mielőtt azonban rátérek a placemakingre, érdemes először a *könyvtár mint hely* kifejezést, illetve néhány kapcsolódó fogalmat tisztázni.

A könyvtár mint hely

Robert A. Seal szerint a *könyvtár mint hely* (*library as space*) ma már oly gyakran használt fogalma először 1999-ben jelent meg, amikor Leighton és Weber a *Planning academic and research library buildings* című cikkében arról írt, hogy a könyvtár olyan hely, ahol a diákok intellektuális interakciót, az információcsere lehetőségét, illetve közösségi élményt és társadalmi kapcsolatokat keresnek, s a könyvtárat egyfajta menedékhelynek tekintik a dörzsölt médiaipar és a mindent átható kommercializálódás által uralt világgal szemben (Seal, 2014). A diákok igényeinek és szükségleteinek változására reagálva az amerikai egyetemi könyvtárakban az 1990-es években kialakított *közös tanulóterek* (*information commons*) voltak az első olyan könyvtári területek, amelyek jelentősen mást, valami újat kínáltak, mint a hagyományos, csendes és túlszabályozott könyvtári terek; a természetes módon megjelenő IKT eszközökön és a digitális, online forrásokon túl lehetőséget nyújtanak a közös tanulásra és munkára, valamint állandóan elérhető humán segítséget – könyvtárosokat és technológiai szakértőket – is biztosítanak. 1995 táján pedig további két jelentős újdonság jelent meg az egyetemi könyvtári szférában: egyrészt a lehetőség arra, hogy a diákok a könyvtárban beszélgethessenek, másrészt, hogy – ha bizonyos megszorításokkal is, de – az olvasói terekben is ehessenek és ihassanak (Seal, 2014). Bár ez utóbbi ellen sok könyvtárban igyekeztek harcolni a könyvtárosok, a változás megállíthatatlan volt, s elérte a szolgált közösség érdekében egyre többet felvállaló, az USA-ban valódi civil központként működő, a demokráciát, a demokratikus értékrendet erősítő közkönyvtárakat is.

Fogalmak, modellek

A definíciókat két általános kifejezés, a tér (*space*) és a hely (*place*) fogalmának tisztázásával kezdem.

1. *Space* vagy *place*, *tér* vagy *hely*?

A „tér” olyan helyszíneként írható le, amely nincs közvetlen társadalmi kapcsolatban az emberrel. Nem kapcsolódik hozzá érték, s többé-kevésbé

absztrakt. A „hely” ezzel szemben sokrétű, mert jelentése a hely vagy helyszín mellett – a szövegkörnyezettől és földrajzi léptéktől függően – egy teret vagy akár egy települést, településrészt vagy más lokációt is magába foglalhat. A tereket az emberek pszichológiailag érzelmi, kognitív és viselkedéses jelentéssel ruházzák fel – azaz *helyként* élük meg –, s a hosszú idejű térhasználat következtében a személy a helyhez jellegzetes, hosszan tartó érzelmi kötődést fejleszt ki (Düll, 2010). „A hely az, ahol a dolgok történnek, méghozzá fontos, emlékezetes dolgok (legyenek azok kellemesek vagy kellemetlenek), amelyek a teret helyként jelölik” (Koltay, 2012).

2. *Köztér*

A köztér Zachary P. Neel szociológus szerint minden olyan terület, amely – elméletben, de nem feltétlenül a gyakorlatban – nyitott és elérhető a társadalom minden tagja számára. Neel a nyugati társadalom történelme kapcsán hat különböző, az adott korra jellemző közteret különböztet meg:

1. az ókori *agórát*, vagyis a görög városok központjával szolgáló gyülekezőhelyet;
2. a középkori *commonst* (tulajdonképpen egy magántulajdonban álló, de a közösség által használt terület – magyarul kb. közlegető);
3. a reneszánsz kor *piazzait* (Platz, place), melyek a gyülekezés, a társas élet színtereiként is szolgáltak;
4. a felvilágosodás korának fontos közéleti szereppel bíró *kávéházait*;
5. a 19–20. század fordulójának – aszfaltborítással, villanyfénnyel ellátott –, önmagukban is társadalmi térként működő *utcáit*, illetve
6. napjaink köztereit, amelyekre – jellegüket és funkciójukat is tekintve – a sokféleség a jellemző, hiszen szinte valamennyi korábbi köztéri forma jelen van bennük (parkok, bevásárlóközpontok, kávéházak, sétálóutca stb.).

A 20. század jellegzetes közterei közé sorolja Neel a közkönyvtárakat is, amelyek „azzal járulnak hozzá a demokratikus közülethez vagy a társas találkozásokhoz, hogy alapvető igényeket elégítenek ki, közfinanszírozásból épülnek, és lehetővé teszik részvételünket a köz- és közösségi életben” (Udvarhelyi, 2010). Ezt a gondolatot erősíti Wessely Anna is, aki rámutat, hogy az angol és német nyelvhasználatban nemcsak a közterületeket, hanem a közintézményeket – közkönyvtár, múzeum – is a köztér (*public space*, *öffentlicher*

Raum) fogalmába sorolják (Wessely, 2010).

A jó köztér három jellemző tulajdonsága, hogy *érzékeny, demokratikus és jelentéssel teli* (Udvarhelyi, 2010).

- Az érzékeny közterek használóik igényeire válaszolnak (tegyük hozzá: mint a jó közkönyvtárak), olyan környezetet teremtve, amely a kapcsolódást, a pihenést, a szórakozást, a társas életet támogatja.
- A demokratikus közterek minden ember számára elérhetőek, hívogatóak és marasztalóak (mint a közkönyvtárak), s a használóknak hatásuk van a tér kialakítására, használatára és fenntartására (vö. rugalmasan alakítható könyvtári terek – Kovácsné Koreny, 2018).
- A jelentéssel bíró közterek pedig olyanok, amelyekkel az emberek, a használók kapcsolatot tudnak kialakítani személyes és közösségi szinten egyaránt.

Mint *Jane Jacobs* rámutat, az emberek jelenléte ad értelmet a tereknek (Udvarhelyi, 2010).

3. „Harmadik hely”

Napjaink közkönyvtárainak – a tradicionálisak mellett – számos olyan funkciót is be kell tölteniük, amelyek hagyományosan nem kapcsolódnak a könyvtárakhoz. Működési elveik és gyakorlatuk teljes mértékben megfelel a *közterekkel, közösségi terekkel* kapcsolatban elvárt követelményeknek: a *nyitottság, az elérhetőség, a részvétel, a befogadás, és a felelősség* követelményeinek (Berndtson, 2013), s – mint egyre többen utalnak rá a szakirodalomban – megfelel a *Ray Oldenburg* által *harmadik helynek* nevezett közösségi terek követelményeinek is, azaz: *olyan semleges helyek, ahol az emberek összejöhettek és interakcióba kerülhetnek egymással.*

A harmadik helyek

- közel hozzák egymáshoz a környéken élőket;
- a közösség kapujaként működnek az újonnan érkezők és a látogatók számára;
- katalizálják különböző csoportok, kisebb közösségek kialakulását;
- közelebb hozzák egymáshoz a különböző korosztályokat;
- elősegítik a környék fejlődését;
- segítik a politikai párbeszéd kialakulását;
- csökkentik a megélhetési költségeket;
- szórakoztatnak; s
- új barátságok megszületését segítik (Szóllás, 2010).

A harmadik helyeken a fő tevékenység a *beszélgetés*, mondja Oldenburg, mégpedig az étellel teli, sziporkázó, színes és szívélyes beszélgetés. A harmadik helyekhez kapcsolódó kifejezések még a *mosoly, a csillogó szemek, a kézfogás, a hátlapogatás* – vagyis csupa kellemes, baráti, emberi gesztus, viselkedés. A harmadik hely felemelő, befogadó, használata nem kötődik formális tagsághoz, nem zár ki senkit, könnyen elérhető és hozzáférhető, szabályait a közösség alkotja, valódi otthon – az otthontól távol is (Oldenburg, 1989).

Noha tipikusan olyan jellemzőkről van szó, amelyek a sikeres 21. századi közkönyvtár tulajdonságai is, Oldenburg 1989-ben még nem említette könyvében a közkönyvtárakat harmadik helyként. Maija Berndtson szerint ennek az az egyszerű magyarázata, hogy akkoriban a közkönyvtárak egészen másképp néztek ki és egészen másképp működtek, mint ma (még az Egyesült Államokban is), s csak az elmúlt mintegy 25 évben következett be mindennapjaikban az a hatalmas változás, amely alapján ma már harmadik helynek tekintjük őket (Berndtson, 2010).

4. *Affinitás tér és a lehetőségek tere*

A harmadik hely fogalmát kiterjesztve, *James Paul Gee* amerikai nyelvész bevezette az *affinitás tér (affinity space)* fogalmát (idézi Hanson – Abresch, 2017). Az *affinitás* kifejezés szó szerint rokonságot, vonzódást, megfelelést jelent, a vegyészeten pedig az anyagnak azon sajátosságát, hogy más anyagokkal (könnyen) vegyül. Ha valakire azt mondjuk, „affinitása van valamire/valami iránt”, ez azt jelenti, hogy az illető könnyen tud azonosulni valamivel, magáénak érzi az ügyet, nem idegen tőle a szóban forgó dolog. Gee „affinitás tér” fogalma olyan tereket jelöl, ahol az emberek közös érdeklődés okán vagy közös tevékenység végzése érdekében jönnek össze. Az affinitás tér olyan – akár virtuális – hely, ahol informális tanulás történik. Olyan tér, amely ösztönzi a tudás megosztását, a (közös) részvételt egy adott területen, illetve ahol az informális tanulás közös munka eredményeképpen jön létre. A közös érdeklődésnek és érdeknek köszönhetően az affinitás terek képesek áthidalni az életkori, faji, társadalmi, gazdasági vagy éppen edukációs akadályokat és különbségeket az egyes emberek között, így lehetővé téve, hogy minden felhasználó részt vegyen a közös tevékenységben.

Oldenburg és Gee gondolatain továbbmenve *Peschl* és *Fundneider* a lehetőségek tereiről beszél (idézi Hanson–Abresch, 2017), az ún. *enabling spaces* fogalmat használva. Az *enabling* kifejezés szó szerint azt jelenti, hogy valakit képessé teszünk valamire azzal, hogy lehetőséget biztosítunk számára. A lehetőségek tere a részvételen, kollaboráción alapuló tudásmegosztást, illetve a kreatív alkotást, új tudás létrehozását és az innovációt biztosítja – kialakításával, dizájnjával, bútoraival, eszközeivel, működésével. (Vö. a könyvtár mint az alkotás helye, illetve makerspace a könyvtárban – Kovácsné Koreny, 2018).

5. *A Four-Space-Model*

A dán *Model Programme for Public Libraries* projekthez kötődik az ún. *Four-Space Model* (négy tér modell) megalkotása, amely a közösség igényeinek és szükségleteinek kielégítéséhez szükséges könyvtári terek felől közelíti meg napjaink közkönyvtárainak funkció- és feladatrendszerét, s amelyben a könyvtár az *alkotás helyeként* (*performative space*), az *inspiráció helyeként* (*inspiration space*), a *tanulás helyeként* (*learning space*), valamint a *találkozások helyeként* (*meeting space*) jelenik meg. (A modellről részletesen: Kovácsné Koreny, 2018.)

Miután áttekintettük a könyvtár mint hely témakör legfontosabb és legújabb fogalmait, térjünk vissza a placemakinghez! A következőkben arra keresem a választ:

1. Hogyan illeszkedik a placemaking, a téralkotás a könyvtár mint hely fogalomkörhöz?
2. Milyen eszközei, technikái vannak a téralkotásnak, amelyeket a közkönyvtárak is sikeresen tudnak alkalmazni annak érdekében, hogy újradefiniálhassák magukat a szolgált közösség életében?

Placemaking

A placemaking gyakorlatának kialakulása többek között *William H. Whyte* urbanista munkásságához kötődik, aki az 1970-es években azt vizsgálta New Yorkban – parkokban, játszótéren, plázákban, lakóépületek környékén – a *The StreetLife Project* keretében, hogyan lehet érzékeny, jól működő, az emberek által szívesen használt köztereket létrehozni. Mi ad életet egy térnek, és mi öli meg azt? Mi vonzza oda az embereket, és mi tartja őket távol? Megfigyelték, kik és mire használják a nap különböző időszakában

az egyes tereket. Lefilmzték, hogyan használják az emberek a különböző helyeket: csak áthaladnak rajta, vagy le is ülnek ott; hol állnak meg beszélgetni stb., s interjúkban kérdezték meg az embereket az adott térről, annak adottságairól vagy az éppen hiányzó elemekről. A vizsgálat eredményeit a *The social life of small urban spaces (A kisvárosi terek társas élete)* című könyvben és dokumentumfilmben³ foglalták össze.

Whyte szerint az embereket elsősorban a többiek jelenléte vonzza egy köztérre, s az olyan tényezők, mint az ülőhelyek, a napfény és az árnyék, a megérinthető víz, az étel, illetve a jó megközelíthetőség. A sikeres közterek jellemzői Whyte szerint a két-három fős csoportok magas aránya, a jelenlévő nők magas száma (biztonság, kényelem, tisztaság), a sokféle korcsoport jelenléte a nap különböző időszakasaiban vagy éppen azonos időben, a sokféle tevékenység végzésének lehetősége, valamint a szeretet-megnyilvánulások nagy száma (ölelések, puszik, csókok).

Kutatásai nyomán 1975-ben létrejött New Yorkban a *Project for Public Spaces (Projekt a Közterekért – PPS)* elnevezésű civil szervezet, amelynek legfontosabb tevékenysége a jó közterek, közösségi terek és helyek kialakításával kapcsolatos kutatás, tanácsadás, a legjobb gyakorlatok megosztása. A szervezet ún. *placemaking műhelyeket* működtet, amelyek abban segítik a közösségeket, hogy élhető, szerethető, használható közösségi tereket hozzanak létre új vagy újjáélesztett térként. A hangsúly a *részvételen* van: a terek kialakításában az egyének és a közösség is aktívan részt vesz. A mára már 50 USA-tagállamban és 43 országban működő PPS szervezet magára a köztereket megújító folyamatra az 1990-es évek közepe óta használja tudatosan a placemaking, magyarul téralkotás kifejezést.

A placemaking fogalmának meghatározására a következő definíciókkal találkozunk:

- „A placemaking olyan közös munkát jelent, amikor együttesen tervezik és élettel töltik meg a közterületeket, fellendítik a város kulturális és társadalmi életét.” (Kneeshaw, 2017).
- „A placemaking egy folyamat, cselekvés, amely magába foglalja a tervezést, a szervezést és a kivitelezést egyaránt. A *hely* akkor születik, ha társas, közösségi eseményt foglal magába és fordítva, esemény köré épül. [...] Célja a helyi közösség erősítése, potenciáljainak felfedezése, helyi szükségletek feltárása és arra gyakorlati válasz nyújtása.” (Autonómia Alapítvány)

– „A placemaking arra ösztönzi az embereket, hogy együtt, kollektíven újragondolják és újjáalakítsák a köztereket, a közösségi tereket mint minden közösség szívét. Az emberek és a helyek közötti kapcsolatok megerősítésével a placemaking egy olyan, kollaboráción alapuló folyamatot jelent, amelynek során alakíthatjuk nyilvános tereinket annak érdekében, hogy maximalizáljuk a közös értékeket. A jobb várostervezés előmozdításán túl a placemaking megkönnyíti a kreatív használatot, különös figyelmet fordítva mindazokra a fizikai, kulturális és társadalmi identitásokra, amelyek meghatározzák a helyet és támogatják annak folyamatos fejlődését.” (Project for Public Spaces)

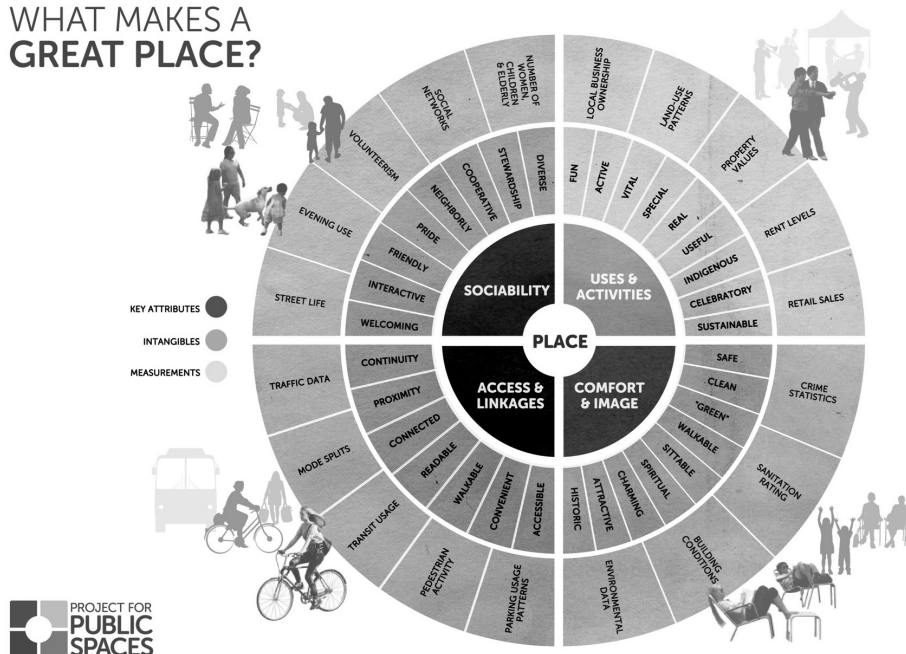
A placemaking folyamat és filozófia egyszerre. Középpontjában a *megfigyelés*, a *meghallgatás* és az emberek *megkérdezése* mint fő eszközök állnak annak érdekében, hogy megérthessük az egyének és a közösség elvárásait az adott térrel, a tér használatával kapcsolatban. Ezzel a tudással felvértezve, együttműködésben a közösség tagjaival ki tudjuk alakítani új, közös víziókat az adott térrel kapcsolatban, amit aztán partnerségben meg tudunk valósítani (vö. közösségvezérelt könyvtári működés és szolgáltatástervezés – Kovácsné Koreny, 2018).

A placemaking tehát egy közösségvezérelt, közösségi vízió alapuló, könnyen adaptálható, inkluzív, befo-

gadó, tartalom-specifikus, dinamikus, diszciplínákon átívelő, transzformatív, rugalmas, kollaboratív, társas tevékenység és folyamat, amelyben a funkció fontosabb, mint a forma, s amelynek fókuszában mindig a közösség és a kitűzött cél áll. Ezzel szemben *nem lehet* felülről lefelé irányuló reakció, dizájn-vezérelt ráncfelvarrás, gyors és olcsó hibajavítás, s nem lehet „konfekció jellegű” („egy méret jó mindenkinek”), statikus, diszciplína-vezérelt, egydimenziós, jogszabályoktól függő vagy költséghatékonyság-vizsgálatokon alapuló feladat.

A PPS szervezet szerint az, hogy egy köztér jó-e, sikeres-e, használják-e az emberek, négy fő szemponttól függ: attól, hogy milyen könnyen megközelíthető, illetve milyen kapcsolatban áll a környezettel (*access and linkages*); függ az ún. közösségi szellemtől (*sociability*); a használattól és a térhez kapcsolódó tevékenységektől (*uses and activities*); illetve az összképtől, s attól, hogy kényelmes-e a tér (*comfort and image*). A jó köztér a PPS szerint könnyen elérhető, hozzáférhető, megközelíthető, látható; biztonságos, tiszta, kényelmes, tetszetős az összképe; ahol sokféle tevékenységet végezhetnek az emberek, ahol programok várják őket; s ahol találkozhatnak egymással, barátaikkal, de akár idegenekkel is szöba elegyedhetnek (ld. 1. ábra).

WHAT MAKES A GREAT PLACE?

1. ábra

Mitől lesz sikeres egy közösségi tér?⁴

Ha a közkönyvtárakat közterekként, közösségi terekként tekintjük, s azt vizsgáljuk, megfelelnek-e a sikeres köztér szempontjainak, a fentiek alapján a következő kérdéseket kell feltennünk (az egész könyvtárra, majd az egyes tereire vonatkozóan egyaránt):

a) *A könyvtár megközelítése és kapcsolatai (access and linkages)*

- Látható, jól látható, felismerhető és azonosítható a könyvtár messziről? Távolról is láthatók, olvashatók a feliratai?
- Nyitott, hívogató a portálja, a bejárata?
- Látható a belső tere kívülről? Vannak nagy ablakai, s azok tiszták? Van kapcsolat a külső és a belső könyvtári tér között (pl. nyitott terasz, kávézó)?
- Hogyan kapcsolódik a környék többi épületéhez? Megbúvik köztük jellegtelenül vagy kiemelkedik közülük? Megkülönbözteti valami a többi épülettől?
- Könnyen megközelíthető? Van a közelben tömegközlekedés, járda, sétálóövezet? Van parkoló, esetleg biciklitároló? Könnyen meg tudják közelíteni a mozgássérültek vagy a babakocsival érkezők?

b) *A könyvtár összképe és kényelme*

- Milyen benyomást kelt a könyvtár első ránézésre? Patinás, ódon vagy rossz állapotban lévő, ósdi épületnek látszik? Látszik-e rajta a gondoskodás? Rendben tartott vagy elhanyagolt, lelakott a könyvtár fizikai megjelenése?
- Milyenek a színek, a formák, a bútorok?
- Van elég hely leülni? Tudnak választani a betérők a hangosabb vagy csendesebb, esetleg a naposabb vagy árnyékosabb részek, illetve a különböző funkciójú (például egyéni elmélyülésre vagy csoportmunkára alkalmas) ülőhelyek között?
- Tiszta a könyvtár? Tiszták az ablakok, a függönyök?
- Biztonságos, hívogató, marasztaló benyomást kelt a könyvtár és belső terei?

c) *Könyvtárhasználat és tevékenységek*

- Vannak olvasók a könyvtárban? Van különbség a könyvtárhasználatban évszakok vagy napszakok szerint?
- Milyenek a könyvtárhasználók? Többségükben nők vagy férfiak? Milyen korosztályhoz tartoznak? Vannak gyerekek, családok a térben?
- A könyvtárba érkezéskor mit csinálnak először

az emberek? Hova mennek? Milyen útvonalakat követnek?

- Mely részeit használják leginkább a könyvtárnak, s melyeket nem?
- Egyedül vagy csoportosan használják inkább a könyvtárat? Esetleg kialakulnak az egyénekből kisebb csoportok spontán módon (pl. egy napilap-olvasó foteles részében)?
- Milyen tevékenységeket végeznek az emberek könyvtárban? Választhatnak a használók párhuzamosan folyó/elérhető tevékenységek között?
- Jól láthatók, azonosíthatók, megkülönböztethetők a szolgálatteljesítő könyvtárosok, amennyiben szükség van rájuk? Viselnek valamilyen kitűzött, sálát, kendőt?

d) *Közösségi szellem*

- Használják az emberek a könyvtárat arra, hogy találkozzanak ismerőseikkel, barátaikkal?
- Van olyan terület a könyvtárban, ahol az emberek találkozhatnak az ismerőseikkel, barátaikkal, ahol szóba elegyedhetnek ismerősökkel és ismeretlenekkel?
- Milyen társadalmi csoportokra, korosztályokra, esetleg azonos érdeklődésű közösségekre jellemző, hogy használják a könyvtárat?
- Használják-e a könyvtárat csoportosan? Kik használják a könyvtárat csoportosan? Mit csinálnak a könyvtárban a csoportok?
- Kialakulnak csoportok a könyvtárban, akár spontán módon, akár egy-egy könyvtári program keretében vagy következtében?
- Mosolyognak az emberek a könyvtárban?
- Felveszik a szemetet a földről?

A placemaking, avagy a jó közösségi tér kialakításának alapelvei

A sok évtizedes munka tapasztalatai alapján a Project for Public Spaces megfogalmazta a placemaking alapelveit, amelyek felölelik a közösségi vízió fontosságát, hangsúlyozzák a köztér-teremtés és az elszigetelt tervezési folyamat közötti különbséget, valamint a tesztelés–értékelés–fejlesztés hármásának és a fenntartásnak a jelentős szerepét.

A placemaking alapelvei és az alapelvek könyvtári alkalmazásának vonatkozásai a következők:

1. *A közösségnél van a tudás (kérdézzük meg őket!)*

Minél hamarabb vonjuk be a közösséget (a

könyvtárhasználókat és a könyvtárat nem használó közösségi tagokat egyaránt), illetve valamennyi érintettet a (könyvtári) terek (át)alakításába, annál jobb. Ideális esetben ez már a tervezés megkezdése előtt megtörténik.

- Ismerjük meg a (szolgált) közösséget! Alakítsunk ki kapcsolatot a közösséggel, egyes tagjaival, hangadóival és csoportjaival, s beszéljünk velük.
- Hallgassuk meg a véleményüket a könyvtárral kapcsolatban, tudjuk meg, mivel elégedettek és mivel nem. Milyen elvárásaik és igényeik vannak a könyvtárral, annak működésével, szolgáltatásaival kapcsolatban?
- A könyvtárat nem használóktól igyekezzünk megtudni, miért nem használják a könyvtárat. (Ennek egyik módszere lehet például, amit a *Working Together* projektben dolgoztak ki az egyes, könyvtárba nem járó társadalmi csoportok könyvtárhasználatát akadályozó ún. rendszerszintű akadályok azonosítására: 1) intézményi akadályok – pl. nem megfelelő valakinek a könyvtár nyitvatartási ideje; nem tudja, hol van a könyvtár; 2) személyes vagy társadalmi akadályok – pl. olvasási nehézségekkel vagy szegénységgel küzd az adott személy, esetleg nincs állandó lakcíme; 3) környezeti akadályok – pl. mozgásában korlátozott az egyén vagy rossz közlekedésű helyen lakik; 4) percepcionális akadályok – pl. alacsonyán képzett a megkérdezett, izoláltan él, nem érzi szükségét a könyvtárhasználatnak, esetleg korábbi rossz tapasztalata tartja távol a könyvtártól. (Kovácsné Koreny, 2018)
- Vizsgáljuk meg, mely könyvtári funkcióhoz kötődik a legtöbb könyvtárhasználat, s hogy hogyan alakul azon funkciók, illetve a kapcsolódó könyvtári terek viszonya?
- A könyvtár tanulást támogató funkcióját vizsgálva például a következőket gondoljuk át (ld. a könyvtár mint a tanulás helye: Kovácsné Koreny, 2018):
 - ◎ A könyvtár terei a különböző felhasználói csoportok igényei és az új tanulási módszerek szerint lettek-e kialakítva?
 - ◎ Rugalmasan alakíthatók, átszervezhetőek, nyitottak, hívogatóak-e a terek;
 - ◎ Variábilis bútorok és eszközök sokasága jellemzi a tereket?

◎ Van megfelelő méretű, adottságú, felszereltségű terünk, ahol ennek a funkciónak maradtalanul eleget tudunk tenni?

◎ Van-e kellő számú számítógépünk a digitális kompetencia fejlesztését támogató programjainkhoz?

◎ Van-e olyan világos, kényelmes, színes tér a könyvtárban, ahol kisgyermek számára tudunk korai fejlesztést célzó programokat megvalósítani?

- Milyen szolgáltatásokat vesznek leginkább igénybe a könyvtárban, s melyeket nem? Kérdezzük meg, miért nem használnak bizonyos szolgáltatásokat!
- Vizsgáljuk meg, figyeljük meg, kik, hogyan és mire használják a könyvtár egyes tereit leginkább!
- Mi az a tevékenység, amelyet szívesen végeznének a könyvtárban, de jelenleg nincs rá mód? (Pl. nincs kávézó a könyvtárban.)

2. Közteret, valódi közösségi helyet hozunk létre, ne csak egy makettet, egy dizájnt!

A PPS szerint az igazi „jó hely” megteremtése sokkal inkább a hatékony szervezéstől függ, mint a tervrajzoktól, és számos különféle tudományág bevonását igényli. Az olyan, elsősre akár feleslegesnek látszó kérdések, mint a kényelmes ülőhelyek, a jó helyen elhelyezett szeméttárolók, a könnyen érthető és jól látható jelzések, feliratok, tájékoztatók, a mosdók, a büfé – mind hozzátartoznak a sikeres helyek ismérveivel. Mindezeket együttesen, az elérendő célokat szem előtt tartva kell kezelnünk.

- Gondoljuk át újra és újra, mi a célunk. Mit szeretnénk az új tér kialakításával, egy régi tér átalakításával, a közösségi tér létrehozásával elérni! Több olvasót? Nagyobb könyvtárhasználatot? Nagyobb elismertséget a könyvtárnak a településen? Esetleg nem baj, ha nem nő a könyvtárhasználók száma, de a meglévő olvasók legyenek elégedettebbek? Vagy a könyvtárban jelenleg nem aktív, ritkán vagy egyáltalán meg nem jelenő olvasói csoportnak, korosztálynak szeretnénk egy vonzó helyet kialakítani?
- Keressünk példákat, jó ötleteket hasonló (könyvtári) terekre a nagyvilágból!
- Ötleteljünk, alakígtassuk az elképzeléseinket!
- Vonjuk be az érintetteket a tervezésbe! Kérjük ki a véleményüket a célunkkal, az elképzeléseinkkel, akár a tér-rész elnevezésével kap-

csolatban! (ld. pl. „Tini-sarok” – tininek hívják-e a mai tizenévesek magunkat? Tudnak-e majd azonosulni az így elnevezett könyvtári térrel?)

- Vonjunk be szakembereket a tervezésbe és a kialakításba! Gondolkodjunk a biztonságról, a fenntarthatóságról, a jó megközelíthetőségről, a kényelemlről, a feliratok és jelzések rendszeréről egyaránt.

3. *Egyedül nem megy!*

A jó közösségi tér kialakítása jóval több erőfeszítést kíván, mint amit egy szervezet magától, egyedül el tud végezni. A könyvtár sem lesz közösségi tér pusztán attól, hogy az akar lenni. A placemaking alapja a partnerség, az együttműködés. A partnerek – a fenntartótól a munkatársakon keresztül a helyi civil szervezetekig, vállalkozókig stb. – szakmai segítséget, innovatív ötleteket, pénzügyi forrásokat, humán erőforrást, önkéntes segítőköt, s akár új, vonzó tevékenységeket, programokat is jelenthetnek (a könyvtárnak).

4. *Mindig lesz olyan, aki azt mondja majd, ez lehetetlen.*

Az „ez így nem fog menni, ezt nem lehet megcsinálni” kifejezések sokszor ténylegesen csak azt jelentik, hogy „eddig még nem csináltunk ilyet”. Ne féljünk úttörőnek lenni! Higgyünk magunkban, abban, amit kitaláltunk, s ne adjuk fel – javasolja a PPS. Keressünk támogatókat, partnereket, akik segítenek, akik tapasztalatukkal, hozzáértésükkel, más szempontú megközelítésükkel túl tudnak lendíteni bennünket a holtpontokon, a problémásabb helyzeteken.

5. *Sok mindent megláthatunk már azzal is, ha csak megfigyelünk.*

Korábban volt arról szó, hogy már a tervezés előtt érdemes megvizsgálni, megfigyelni, kik és hogyan használják teret, a könyvtárat, az egyes könyvtári tereket. A használók térhasználatának, térben való mozgásának feltérképezésére több módszer is létezik az egyszerű megfigyeléstől az interjúzáson keresztül az informatikai rendszerrel megtámogatott módokig. Bármelyiket is választjuk, nem csak az emberek által követett főbb útvonalakat rögzíthetjük velük pontosan, de azt is megláthatjuk, mely tereket, térrészeket mire, hogyan és kik használnak leginkább, illetve, hogy mely részek esnek ki részben vagy teljesen a közlekedésből, a használatból.

- Figyeljük meg, hol alakulnak ki spontán gyülekező- vagy beszélgető helyek, s igyekezzünk megállapítani ennek az okát, hogy a projektünk hasznára tudjuk fordítani az eredményeket (pl. raktári kiadás környékén, új könyveket bemutató tárlóknál)!

- Vannak-e olyan területek, ülőhelyek, asztalok a könyvtárban, amelyet soha senki sem használ?
- Van-e kellő számú ülőhely a könyvtárban? Használják-e az emberek ezeket az ülőhelyeket vagy nem, s ha nem, vajon miért nem (pl. nem elég kényelmesek)?
- Mennyi időt töltenek az emberek a könyvtárban?
- A megfigyelést kiegészíthetjük a könyvtárba betérők megkérdezésével (interjúkkal, kérdőívekkel) is, amelyekből megtudhatjuk, hogyan látják az emberek a könyvtárat, mit gondolnak róla, vagy azt, miért használják egy bizonyos módon.
- Az egyéni történetek, sztorik meghallgatása további hasznos adalékokkal szolgálhat arról, miért tartja fontosnak a közösség a könyvtárat, miért szeretik, vagy éppen kerülik el az emberek.

6. *Legyen víziónk!*

A közösség tagjaival, illetve a szakemberekkel való kommunikáció nagyban segíti, kiegészíti a közösségi térrel kapcsolatos vízió kialakítását. A vízióknak a következő részleteket kell tartalmaznia:

- a közösségi hely megteremtésének céljai, illetve rendeltetése;
- annak felvázolása, kik és hogyan fogják használni a közösségi teret;
- a hely jellegének meghatározása;
- milyen dizájn elemek révén valósítható meg a cél.

Legyenek benne minták, modellek, példák, jó gyakorlatok azt illusztrálандó, mit is szeretnénk.

Ezen túlmenően, gondoljuk át megfigyeléseink eredményeit! Hogyan tudjuk például azokat a területeket, ahol spontán gyülekező- vagy beszélgető helyek alakulnak ki, még jobban a közösség szolgálatába állítani? (Ld. a háromszögelés technikáját később.) Ha látjuk, hogy vannak olyan térrészek, ülőhelyek, asztalok, amelyeket soha senki nem használ, gondoljuk át, kivehetők-e ezek a bútorok, s tudunk-e más funkciót adni az adott területnek.

Az első elképzeléseket osszuk meg a közösség tagjaival, s velük együtt alakítsuk tovább, illetve véglegesítsük.

7. *A formák a funkciót támogassák (és ne fordítva)!*

A dizájn nagyon fontos, de mindig a téralkotás célja lebegjen a szemünk előtt. Fontos, hogy a létrehozandó közösségi tér funkcióiból induljunk ki, s azt képezzük le formákra, bútorokra, dizájnelemekre. Gondolkodjunk átfogóan, s gondolkodjunk a részletekről is. Tanulmányozzuk a begyűjtött példákat, mintákat, s vonjunk le következtetéseket azok esetleges hibáiból.

8. *Háromszögeljünk! Azaz úgy helyezzük el az egyes térelemeket, hogy azok erősítsék egymást!*

A háromszögelés egy köztér-tervezési technika, amelynek célja, hogy a térben elhelyezett egyes elemek körüli aktivitási szint emelkedjen az elemek használatának egymásra épülése révén. Tehát a háromszögelés alkalmazásával egy térben három dolog, három elem együtthatása többletet teremt. Például: „ha az új könyvtár gyermekrésze épp a játszótér mellett helyezkedik el, a játszótér pedig egy nagyobb, büfével is ellátott parkban, a várható aktivitás jóval felette lesz annak, mint amit az egyes elemek szétszórt elhelyezése esetén várhatnánk” (Ökotárs Alapítvány, 2008). Vagy: ha a büfé vagy kávéautomata közelében helyezzük el a napilapolvasót és a települési programokat kínáló szórólapokat is, biztosan nagyobb lesz mindhárom szolgáltatás forgalma, mint külön-külön lenne. Vagy: egy olyan területen, ahol az olvasóknak várakozniuk kell a könyvtárban – például a raktári kéréseik kiadására –, legyen ott egy hirdetőtábla, székek és egy papírkosár elhelyezése biztosan hozzájárul a jobb tér megteremtéséhez.

9. *Kezdjük a petúniákkal! (Vagyis kis lépésekkel)*

Ha kis lépésekkel kezdjük a placemakinget (mint pl. néhány petúnia elültetése a köztéren), azzal nemcsak önbizalmat nyerhetünk a folytatáshoz, hanem hasznos tapasztalatokat is. Ráadásul a kisléptékű, ám eredményes fejlesztések sikere növelheti támogatottságunkat is. Minden egyes megtett lépés után, természetesen, értékeljünk, s alakítsunk a terveken, ha szükséges.

10. *Nem a pénzen múlik!*

A siker legtöbbször nem a pénzen múlik, hanem a kreativitáson, a tenni akaráson, a partnerségen, az együttműködésen. A PPS szerint, ha a pénz a fő kérdés, az gyakran annak a jele, hogy az alapkoncepciónk volt hibás, mégpedig azért, mert a közösség nem érzi úgy, hogy a hely hozzájuk tartozna. A közterek és a pénz viszonyának alapelvei a következők:

- *A kisléptékű, olcsó fejlesztéseknek sokkal nagyobb lehet a vonzerejük, mint a költséges óriásprojekteknek.* Könyvtári területre lefordítva ez azt jelenti, hogy kisebb területek, sarkok átrendezésével, esetleg a közösséggel együtt, könyvtári program keretében készített ülőalkalmatosságok (párnák, puffok) elhelyezésével is vonzó, új tereket teremthetünk.
- *A hatékony fenntartáshoz szükséges készségek kifejlesztése sokkal fontosabb a sikerhez, mint a nagy pénzügyi beruházás.* Ez azt jelenti, hogy odafigyeléssel, átgondolt menedzsmenttel, folyamatos jelenléttel nagy befektetés nélkül is biztosítható és fenntartható a siker.
- *Ha a közösség partner a vállalkozásban, mindig lesznek segítőtársak.* A partnerség, az együttműködő partnerek megtalálásának fontosságáról már volt szó korábban. Ha már a tervezés megkezdése előtt bevonjuk őket a munkába, támogatásuk, hozzájárulásuk a projekthez folyamatos lesz, s nemcsak pénzzel, hanem szakértelemmel, áru vagy szolgáltatás, esetleg önkéntes munka felajánlásával is segíthetik a siker elérését.
- *Ha a közösség víziója hajtja előre a projektet, pénz is kerül valahonnan.* A sikeres köztér, közösségi tér projektek a fokozatos megközelítés elvét alkalmazzák, azaz a hely lépésről lépésre fejlődik, s közben az emberek, a közösség tagjai egyre elkötelezettebbé válnak iránta. (Ökotárs Alapítvány, 2008)

11. *A munkának soha nincs vége.*

Mint a legtöbb sikeres, minőségalapú technika, a placemaking is csak akkor működik, ha „nem állunk le”, hanem folyamatosan gondolkodunk, beszélgetünk, kérdezzünk, vizsgálódunk, ötletelünk, értékelünk és fejlesztünk. Ahogy korábban szó volt róla, a placemaking nemcsak egy folyamat, hanem filozófia is, amely elkötelezettséget, hozzáállást jelent és folyamatos fókuszot biztosít a közösségért végzett munkánkhoz.

Placemaking, avagy öt lépés azért, hogy a térből hely legyen

A placemaking fenti alapelveinek olvasása közben felidézhetőek az olvasóban a közösségvezérelt könyvtári működés és szolgáltatás kialakításának lépései és eszközei, s nem véletlenül, hiszen a közösségvezérelt könyvtár megteremtésének az alapja is a kapcsolatépítés, a közösség vizsgálata és szükségleteinek azonosítása, s maga a folyamat, majd pedig az értékelés is a közösséggel együtt, partnerségben történik (Kovácsné Koreny, 2018).

Hasonló gondolataink támadhatnak a placemaking öt lépcsős megközelítésének olvasása közben is, amelyek mindegyike visszaköszön valamelyik, fent említett alapelvben is:

1. *Találkozzunk az érintettekkel, a közösséggel, képviselőivel, s ismerjük meg őket! Elemezzük az adatokat, információkat!* Ennek során ki kell deríteni, hogy az embereket, a közösséget érdekli-e az általunk tervezett változás. Hajlandóak-e részt venni benne, segíteni, anyagi vagy bármilyen más támogatást nyújtani hozzá? Vannak-e olyan pályázatok, alapok, programok, amelyek segítségével könnyebben elindíthatók a beruházások?
2. *Vizsgáljuk meg a szóban forgó teret, adottságait, használatát, lehetőségeit! Gondoljuk végig, milyen szempontok, témák, szükségletek szerint kell a teret átalakítani!* A kitűzött célok ismeretében vizsgáljuk meg az átalakítandó tér erősségeit, gyengeségeit, alkalmasságát az új célra.
3. *Dolgozzuk ki a víziót!* Pontosítsuk az új tér kialakításával elérendő célokat. Fogalmazzuk meg, hogyan lesz használva az új (könyvtári) tér, s mik lesznek a fő jellemzői (pl. egész nap zsúfolt lesz a látogatóktól). Írjuk le, milyen tevékenységeket lehet majd végezni az új térben. Készítsünk egy koncepcionális tervet arra, hogy az egyes tevékenységek a tér mely részében folynak majd. (Rendezzük be a teret a tevékenységekkel.) S végül gondoljuk át azt is, kik és hogyan végzik majd a tér üzemeltetését, karbantartását.
4. *Készítsünk egy vázlatos tervet és teszteljük, majd értékeljük és vitassuk meg a közösség képviselőivel!* Következő lépésként a funkció és a cél függvényében gondoljuk át a szükséges bútorokat, berendezéseket! Statikus vagy flexibilis teret kell-e berendezni? Milyen IKT eszközöket kell elhelyezni a térben? Kellenek-e bele térhatároló, térelválasztó elemek, növények? Lesznek-e

benne megállító vagy hirdető táblák? Milyen programok, tevékenységek valósulnak majd meg a térben? Milyen világitásra, árnyékolásra van ezekhez szükség?

5. *Fejlesszük tovább a tervet és valósítsuk meg! S ne hagyjuk abba az értékelést, a fejlesztést!*

A közösségi terek kialakítása is olyan tevékenység, amely folyamatos ellenőrzést, értékelést, javítást és fejlesztést igényel. Mindeközben folyamatosan az eredeti célt, a közösségi szükségletet, annak kielégítését kell szem előtt tartani.

Placemaking a közkönyvtárban

A placemaking alapelveiről és lépéseiről szólva többször utaltam könyvtári vonatkozásokra. Most azt nézzük meg, hogy mindezek hogyan alkalmazhatók a könyvtárban – akkor is, ha a könyvtárról, mint valódi, fizikai értelemben vett közösségi térről gondolkodunk, s akkor is, ha a közkönyvtárat átvitt értelemben tekintjük köztérnek, közösségi találkozóhelynek, a közösségfejlesztés katalizátorának.

1. *Legyen a könyvtár könnyen elérhető, jól megközelíthető!*

Mivel mindenki (bárki) használhatja őket, fontos, hogy a könyvtár elérhető, könnyen hozzáférhető legyen. Fontos, hogy jól és többféle módon megközelíthető legyen, elsősorban gyalogosan, de járművel és tömegközlekedéssel is, s ma már az is elvárt egy könyvtárral szemben, hogy pl. kerékpártárolók legyenek elhelyezve a bejáratuknál. Az Egyesült Államokban az is elvárás, hogy a közkönyvtár a helyi gyalogosforgalom-hálózathoz kapcsolódjon, hogy a könyvtár környékén lévő utcákban a forgalmat lassító fekvőrendőrök legyenek kihelyezve, s hogy a világitás is a gyalogosokat szolgálja elsősorban a járművekkel szemben. Így biztosítva a könyvtár valódi nyitottságát, elérhetőségét bárki számára.

2. *Töltse meg a könyvtár élettellel a környezetét!*

Ahhoz, hogy egy könyvtár élettellel teljen meg, hívogatónak és marasztalónak kell lennie. Ha például egy könyvtár bejárata egy olyan lépcsősorról nyílik, amelyre egy napfényes napon le tudnak ülni az emberek napfürdőzni (ld. William H. Whyte a sikeres közterek ismérveiről), olvasgatni, az adott könyvtár bizonyosan élettellel telibb lesz, mint az, aminek egy hagyományos, csupasz falakkal körülvett bejárata van. Továbbmenve, miért ne nyílhatna a könyvtár kávézója, könyvesboltja

vagy akár az olvasóterme egy nyilvános térre? Napjaink leghíresebb, legcsodáltabb könyvtárai éppen ezt a fajta kapcsolódást teszik lehetővé a könyvtár belső terei (polcok, számítógépek, olvasóterek) és a „külső könyvtár” (a homlokzat, a járda, a parkoló, a szomszédos tér vagy park) között. Egy aktív, hívogató külső könyvtári tér alapvető fontosságú a könyvtár sikeréhez.

3. *Szolgálja a könyvtár külső és belső kialakítása a funkciót, a feladatokat!*

A könyvtárépületeket és az őket körülvevő külső tereket lehetőség szerint alakítsuk úgy, hogy azok az év vagy a nap különböző szakaszaiban a különböző emberek által a legkülönbözőbb módokon legyenek használhatók. Ezt szolgálhatják az utcára vagy térre nyíló kávézók, a bejáratnál kihelyezett ülőalkalmatosságok, asztalok, napernyők, a lépcsőkön elhelyezett padok vagy párnák, a könyvtár mellett vagy udvarán kialakított olvasóligetek, közösségi kertek, esetleg kültéri kiállítások – mind-mind figyelemfelkeltő, hívogató és marasztaló elemei lehetnek a könyvtári térnek. A belső terekben pedig olyan övezeteket alakítsunk ki, amelyek a különböző korosztályi csoportok számára kínálnak vonzó környezetet, amelyek az egyes könyvtári funkcióhoz szabva konkrét tevékenységhez kötődnek vagy éppen szabadon, rugalmasan alakíthatók, illetve amelyek lehetővé teszik, ösztönzik két-három fős csoportok spontán kialakulását, közös tevékenységét. Teremtünk kapcsolatot a közösségi szükségletek, a könyvtári funkciók, a kínált szolgáltatások és az ezeket kiszolgáló terek között!

4. *Kínáljon a könyvtár közösségi szolgáltatásokat!*

A könyvtárak és a településfejlesztés viszonyával kapcsolatban korábban megállapítottuk (Kovácsné Koreny, 2018), hogy míg a klasszikus városi könyvtárak gyakran a település központjában létesültek, ahová a lakosok más okból is sűrűn jártak, ma egyre gyakoribb, hogy éppen a könyvtárak tesznek egy-egy városrészt, esetleg korábbi ipari negyedet, vasútállomást vibráló, új közösségi találkozóhellyé. Azáltal, hogy a közkönyvtárak a „szomszédban”, az emberekhez – lakóhelyükhöz és azokhoz a terekhez, ahol ügyes-bajos dolgaikat intézik – közel létesülnek és működnek, ideális helyeivé válnak a legtöbb, egyének és társadalmi csoportok, korosztályok számára szükséges közösségi szolgáltatásoknak

– a gyermekmegőrzőtől kezdve az adók befizetéséhez nyújtott segítségen át a különböző képzésekig. A *közösségi szolgáltatások* kínálata rendkívül széles skálán mozoghat, a helyi információk megosztásától, a kávézón vagy a dokumentumok házhoz szállításán át a különböző tanfolyamokig: találjuk meg, hogy a mi közösségünknek mire van szüksége.

5. *Álljon sokféle eszköz a közösség rendelkezésére a könyvtárban!*

A könyvtár multifunkcionalitása elengedhetetlené teszi, hogy a különböző közösségi szolgáltatásokhoz megfelelő számú és minőségű eszköz álljon rendelkezésre, mégpedig nemcsak IKT eszközökben gondolkodva, hanem a lehető legszélesebb értelemben véve az *eszköz* kifejezést. Ha egy könyvtár például ingyenes WiFi szolgáltatás bevezetése mellett dönt, optimalizálhatja a szolgáltatás igénybevételét azzal, hogy kényelmes ülőhelyeket biztosít az internethasználathoz, az épületen belül és kívül is, akár a saját kertjében vagy olvasóligetében egy árnyas fa vagy napernyő alatt. Ha ehhez még egy nyomtatási lehetőséget is elérhetővé tesz, a háromszögelés eredményeképpen még erősebb használatot tud elérni. A művészeti alkotások, szobrok (mint eszközök) vagy helyi megvilágítást adó kisebb lámpák könyvtári térben való kihelyezése az otthoni nappali hívogató és marasztaló hangulatának megteremtését segíti.

6. *Támogasson a könyvtár mindent, amit helyi!*

A települési könyvtárak a helyismereti információk, a településtörténet, a helyi közösség emlékezetének őrzői. Nemcsak gyűjtik a dokumentumokat, a helyi információkat, szokásokat, hanem elősegítik is azok továbbélését. Gyűjteményeik kinyitásával, kreatív újrahasonosításával, illetve azzal, hogy a közösség tagjait is bevonják a helytörténeti gyűjteményrészek feltárásába, aktív szerepet vállalnak a településhez vagy településrészhez kötődő társadalmi kohézió erősítésében, a közösség és a település identitásának és megtartó erejének erősítésében. Ideális színterei a helyi, a közösséget érintő vagy érdeklő témákkal kapcsolatos társadalmi párbeszédnek, rendezvényeknek. Közösségi programjaik, szórakoztató, sokak érdeklődésére számot tartó eseményeik, nyitottságuk és befogadó hozzáállásuk értékes helyi desztinációvá teszik őket, ugyanakkor segítik a közösség jobb megértését, elfogadását.

A települési könyvtárak meghatározó szerepet játszhatnak a helyi üzleti élet fellendítésében is: információt közvetítenek, kapcsolatot teremtenek a munkáltatók és a munkakeresők között, képzéseket szerveznek, amelyekkel megkönnyíthetik az egyének munkaerő piaci reintegrációját, megjelenési lehetőséget biztosítanak a helyi vállalkozásoknak, vagy éppen a tudatos fogyasztói magatartás elsajátításához járulnak hozzá programjaikkal.

7. *Segítse a könyvtár a közösségi kommunikációt!*

Az innovatív könyvtár nem – az egyirányú információáramlást jelentő – tartalomszolgáltatást, hanem a dialógust, a közösséggel való párbeszédet, folyamatos kommunikációt, információcserét helyezte tevékenységei fókuszába. Legyenek elérhetőek a könyvtárban a közösséggel kapcsolatos helyi információk, de lépünk is túl ezen: kínáljon a könyvtár helyszínt a közösségi párbeszéd, kommunikáció sokféle módjának, a fórumoknak, a találkozóknak, a tájékoztatóknak, vagy legyen állandó helyszíne helyi csoportok fellépésének.

8. *Legyen a könyvtár a helyi közösség találkozóhelye!*

A könyvtárak külső és belső terei egyaránt ideális helyszínei a közösségi programoknak, rendezvényeknek, fesztiváloknak vagy más, kisebb, de rendszeresen megrendezésre kerülő eseményeknek, ünnepeknek. Ezek a könyvtári tevékenységek jelentősen erősítik a könyvtáraknak a közösség életében betöltött szerepét. Különösen izgalmas terület a könyvtár és a placemaking vonatkozásában a könyvtár külső tereinek kérdése: a kávézótól a kültéri kiállításokig, a közösségi kertektől az „olvasóligetig”, a helyi művészek megjelenését biztosító ideiglenes tárlatoktól a „vegyen egy könyvet – tegyen egy könyvet” típusú kezdeményezésekig számtalan kreatív módon segíthetik a könyvtárak, hogy a helyi lakosok találkozóhelyévé, csomópontjává váljanak.

A közkönyvtárak közösségvezérelt működése nagyon jól összecseng a manapság oly divatos, a helyi termelőket, kiskereskedőket, helyi piacokat támogató közösségi gondolkodással. A könyvtárak (külső és belső) tereik bérbeadásával segíthetik e folyamatokat, de a helyi kisvállalkozók, termelők, termékek megjelenése a könyvtári programokon is egyre gyakoribb és elfogadottabb világszerte.

9. *A jó könyvtár alapja a bölcs menedzsment*

A közösségi helyként működő könyvtár menedzsmentje messze túlnyúlik az üzemeltetési, üzemfenntartási és biztonsági intézkedéseken, tevékenységeken. Hozzá tartozik a folyamatos figyelemmel követés, a folyamatos értékelés és visszacsatolás, költséghatékonyság-elemzés, a könyvtár közösségre, településre gyakorolt hatásának, programjainak vizsgálata, a könyvtár küldetésének és működésének folyamatos újragondolás, fejlesztése. A jó könyvtármenedzsment magasan pozicionálja a könyvtár helyét a településen, s képes is megtartani ott. A jól menedzselte, a közösség igényeire, szükségleteire és elvárásaira érdemben válaszoló könyvtár hozzájárul a település brandjéhez, erősíti azt.

Összefoglalás

Írásomban a könyvtár mint hely fogalomkörhöz kapcsolódóan a legfontosabb és legújabb elméleteket kívántam felvázolni. Részletesen szóltam a placemaking filozófiájáról mint közösségi téralkotási folyamat elveiről és gyakorlatáról, s igyekeztem bemutatni, hogyan alkalmazhatók a téralkotás kínálta megközelítések és eszközök könyvtári környezetben, illetve, miként járulhatnak hozzá a helyi közösség által formált, vonzó közösségi élettérként működő könyvtár megteremtéséhez. Mindezek alapján világossá kívántam tenni, hogy a közösségvezérelt elven működő közkönyvtár olyan közintézményként tud működni egy település életében, amelynek hatásai messze túlnyúlnak fizikai valóságán, de amelynek sikeres működéséhez elengedhetetlenül szükséges a fizikai terek közösségi szemléletű újragondolása is. Így teremtve meg a kapcsolatot a szolgált helyi közösség, a könyvtári funkciók és feladatok, valamint a könyvtári terek között.

Jegyzetek

1. Az angol placemaking kifejezést nehéz lefordítani magyarra, nem is nagyon szokták. Az európai uniós URBACT Program Nemzeti Tájékoztatási Pontja cikkeiben a *téralkotást* használja rá, illetve a *közös téralkotás, térhasznosítás* változatokat. Az Ökotárs Alapítvány *közösségi tér kialakításáról* beszél a placemaking kapcsán. Én az egyszerűség kedvéért az angol kifejezést vagy a *téralkotás* szót használom a cikkben.
2. A cikk a szerzőnek az ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola Könyvtártudományi Doktori Programja keretében folytatott tanulmányai részeként íródott.

3. A film elérhető a https://www.youtube.com/watch?v=z_nBr2MuBk címen. [Letöltve: 2018. március 15.]
4. Forrás: What makes a successful place? <https://www.pps.org/article/grplacefeat> [Letöltve: 2018. március 15.]

Irodalom

1. BARCLAY, Donald A.: Space and the social worth of public libraries = Public Library Quarterly, 36. vol. 2017. 4. no. 267–273. p.
2. BERNDTSON, Maija: A „people’s palace”. Public libraries and placemaking. In: Public libraries and resilient cities. Ed. Michael DUDLEY. Chicago, American Library Association, 2013. 119–126. p.
3. BUSCHMAN, John E. – LECKIE, Gloria J.: The library as place. History, community and culture. London, Westport, Libraries Unlimited, 2007. VIII, 260 p.
4. DÜLL Andrea: Helyek, tárgyak, viselkedés. Környezetpszichológiai tanulmányok. Budapest, 2010. https://www.researchgate.net/publication/274699356_Dull_Andrea_Helyek_targyak_viselkedes_Kornyeztpszichologiai_tanulmanyok [Letöltve: 2018. március 13.]
5. Eleven principles for creating great community places. Project for Public Spaces – <https://www.pps.org/article/11steps> [Letöltve: 2018. március 13.]
6. FUNDNEIDER, Thomas: Enabling spaces (2013) – <http://www.diebasis.at/upload/multifile/137447381.pdf> [Letöltve: 2018. március 24.]
7. HANSON, Ardis – ABRESCH, John: Socially constructing library as place and space. In: The future of library space (Advances in Library Administration and Organisation. 36. vol.) 2017. 103–129. p.
8. HIRSCHBIEL, M. Catherine – PETZOLD, Julie: A space for everyone and everyone into the space. Re-designing existing library space to inspire collaboration. In: The future of library space (Advances in Library Administration and Organisation, 36. vol.) 2017. 253–283. p.
9. Hogyan varázsoljunk újjá egy közteret? Kézikönyv jól működő közösségi terek létrehozásához. Ökotárs Alapítvány, 2008. – https://okotars.hu/sites/default/files/okotars_hogyan_varazsoljunk_ujja_egy_kozteret_letoltheto.pdf [Letöltve: 2018. március 19.]
10. How to make your library great. Project for Public Spaces – <https://www.pps.org/article/libraryattributes> [Letöltve: 2018. március 13.]
11. JOHNSON, Eric D. M.: The right place at the right time. Creative spaces in libraries. In: The future of library space (Advances in Library Administration and Organisation. 36. vol.) 2017. 1–35. p.
12. JOHNSON, Kris: Understanding and embracing service design principles in creating effective library spaces and services. In: The future of library space (Advances in Library Administration and Organisation. 36. vol.) 2017. 79–102. p.
13. KNEESHOW, Sally: A város élhető és szerethető is legyen – a „placemaking” (téralkotás) szerepe a közös munkában az életteli városokért – <http://www.urbact.hu/node/335> [Letöltve: 2018. március 13.]
14. KOLTAY Tibor: Tér, hely, könyvtár = Könyvtári Figyelő, 22. (58.) évf. 2012. 3. sz. 495–501. p.
15. KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes: Könyvtár és közösség, avagy a közösségvezérelt könyvtár elmélete és gyakorlati megvalósításának lehetőségei = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 65. évf. 2018. 1. sz. 15–26. p. – <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/1721/2578> [Letöltve: 2018. március 13.]
16. Közösségi tervezés – Autonómia Alapítvány – <http://autonomia.hu/hu/story/kozossegi-tervezes/> [Letöltve: 2018. március 13.]
17. MACIVER, Megan: „The People’s Place”: How placemaking can build today’s best libraries. Project for public spaces – <https://www.pps.org/article/the-peoples-place-how-placemaking-can-build-todays-best-libraries> [Letöltve: 2018. március 13.]
18. NIKITIN, Cynthia – JACKSON, Josh: Libraries that matter. Project for Public Spaces – <https://www.pps.org/article/librariesthatmatter-2> [Letöltve: 2018. március 13.]
19. OLDENBURG, Ray: The great good place. Cafés, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community. Philadelphia, Da Capo Press, [2005], cop. 1989. XXXII, 336 p.
20. Project for Public Spaces – <https://www.pps.org/> [Letöltve: 2018. március 13.]
21. SEAL, Robert A.: Library spaces in the 21st century. Meeting challenges of user needs for information, technology, and expertise = Library Management, 36. vol. 2015. 8–9. no. 558–569. p.
22. SZÓLLÁS Péter: A könyvtár mint harmadik hely = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 19. évf. 2010. 11. sz. 3–7. p.
23. UDVARHELYI Éva Tessza: Köztér, demokrácia és kulturális sokszínűség. In: Építészek az építészetéről. Válaszok az MÉ körkérdésére – 2. = Régi-új magyar építőművészet. Melléklet: Utóirat – Post Scriptum 10. évf. 2010. 58. sz. 19–26. p.
24. WESSELY Anna: A közterek politikája – Városi tér az élménytársadalomban = Régi-új magyar építőművészet, 2010. 5. sz. Melléklet: Utóirat – Post Scriptum 10. évf. 58. sz. 27–32. p.
25. What makes a successful place? Project for Public Spaces – <https://www.pps.org/article/grplacefeat> [Letöltve: 2018. március 13.]

Beérkezett: 2018. április 4.